

Na rozdíl od tržby zoveme obchodem v širším smyslu všeliké vzájemné styky hospodářských subjektů, zakládající se na výměně hmotných statků a služeb i na poskytování úvěru (k obchodu v širším smyslu patří na př. i bankovníctví).

V ý z n a č n é z n a k y tržby jsou:

Výkony tržby spočívají daleko více na kapitálu nežli na práci, která záleží hlavně jen v místním a časovém shromáždění zásob tak, aby byly odběrateli po ruce v době, na místě a v množství jemu potřebném, především pak ve vyhledávání příhodných příležitostí nákupních i prodejních. Práce je zde tedy převahou duševní, spekulativní — průměrně víc než jiné obory hospodářské činnosti vyžaduje tedy tržba zvláště velké bystrosti, příčinnivosti a podnikatelského smyslu, jaké nejsou stejnou měrou dány ani všem lidem, ani všem národům (Foiničané, Arabové, židé, Arméni, Řekové).

Kapitál oběžný při tržbě má převahu nad stálým, tím větší, čím více tržba odloučena jest od dopravnictví a skladnictví a čím více se tedy tržba obmezuje na činnost specificky podnikatelskou (spekulativní, organizační a dispoziční). Přejed od oborů méně výnosných k výnosnějším je tudíž u tržby daleko snažší než u výroby, kde bývá v převaze kapitál stálý (v zemědělství, velkopřemyslu).

§ 2. Národohospodářský a sociologický význam tržby.

Tržba, stopující místní a časové přebytky a nedostatky zboží, řídí zboží vyrobené v určitém obvodu v nadbytku opět tam, kde je ho poměrný nedostatek, a pečuje, aby zde bylo spotřebitelstvu pohotově v potřebném množství a čase. Vyrovnává tedy jeho nadbytky a nedostatky a tím i místní cenové rozdíly a umožňuje všestrannější, levnější a lepší ukojování potřeb, než by bylo možno bez jejího spolupůsobení.

Vyhledává nejlepší nákupní prameny pro spotřebitele i nejvýhodnější odbytové příležitosti pro výrobce, zprošťující tohoto starosti o odbyt, umožňující mu věnovat se cele výrobě, zároveň však nutící jej v zájmu svém i spotřebitelstva k »nejpříměřenějšímu využívání nejpriznivějších podmínek výrobních« (Kaizl), k pokroku a zlacňování výroby.

Kde nelze pomocí tržby dosáti výhodnějšího odbytu pro výrobce a pro spotřebitele opět lepšího a levnějšího ukojování

potřeb, než by bylo možno bezprostředním stykem mezi výrobcem a spotřebitelem, končí její produktivnost. S toho hlediska neprávem se činí překážky svépomocným organizacím nákupním či prodejním, emancipujícím výrobce či spotřebitele od prostředkování tržebnického.

Shromažďujíc zásoby zboží od doby produkce k době konsumu, působí tržba i k časovému nivelisování cen, zamezuje jak plýtvání zbožím v dobách poměrného nadbytku a cenové láce tak opět nouzi v dobách poměrného nedostatku a drahoty.

Tržba, provozovaná z počátku výhradně na velké vzdálenosti, zvyšuje průměrnou životní úroveň a kulturu národa (protiva již v starověku mezi Foiničany a Řeky s jedné a národy vnitřní Asie a Afriky s druhé strany); v izolovaných hospodářstvích časů minulých a i dnes ještě u farmářů západní a jižní Ameriky a j. obchodník, který procestovav veliká prostranství, přichází občas s nabídkou zboží vyrobeného ve vzdálených krajích, byl a jest nositelem civilizace.

Tržba dala první základ evropské komunikační síti, byla přímým tvůrcem spojovacích linií přes hraniční lesy a pustiny a z jejího podnětu vznikala města.

Tržba prostředkujíc národní a mezinárodní směny zboží a používajíc k tomu více než jiná odvětví hospodářské činnosti dopravy a úvěru, má poměrně také nejvíce zájmu na udržení právní bezpečnosti uvnitř a zachování míru na venek. Byvši sice původně »mladší sestrou války«, tržba jest eminentně mírumilovna. Méně dbajíc národních a státních hranic při vyhledávání příznivých příležitostí nákupních a odbytových, tržba tíhne ke kosmopolitismu, tak jako orba a řemeslo ke komunalismu a regionalismu a továrnictví k nacionalismu (Roscher).

Povznášejíc se již svým cestováním nad mnohé předsudky národní a náboženské, tržba zmiřňuje národní antipatie a zvlášt kloní se i k toleranci náboženské (nizozemští stavové vzpírali se španělské inkvisici, aby jí nebyl vypuzen obchod ze země; Hamburk přijal r. 1605 zámožné protestantské rodiny z Holandska vypuzené a r. 1603 portugalské židy, čímž počal jeho obchod světový).

Tržba je šířitelem znalosti jazyků, zemí i lidí, zeměpisu i přírodopisu a národopisu, je průkopníkem ujedno-

cení práva i mravu a důležitých zařízení hospodářských (již římské právo obligační bylo původně mezinárodním právem obchodním, tržba zjednala mnoha výrazům technickým i právním platnost mezinárodní — hypotéka, arrha, bankrot, eskont atd. — a jejím hlavně přičiněním došlo k mezinárodní úpravě měr a vah, dopravy poštovní, telegrafní, jiskrové a železniční, práva obchodního a směnečného atd.).

Tyto přednosti mají ovšem také stíny. Tržba vsunující se mezi výrobce a spotřebitele zbavuje obě tyto strany rozhledu o tom, kdo jsou vlastně konsumenty jejich výrobků a naopak producenty statků jimi konsumovaných, a odlučující je navzájem může pro vlastní větší zisk výrobcům diktovati ceny nepřiměřeně nízké, spotřebitelům pak příliš vysoké, stávající se tak ze služebníka lidské společnosti jejím příživníkem. Nebezpečí nadměrné ziskuchtivosti a využitkování tu výrobců, tu opět spotřebitelů jest u tržby daleko častější a starší než u průmyslu nebo rolnictví.

Snáží se nakupovati co nejlevněji, ať kdykoliv a kdekoliv, tržba působí rušivě nebo dokonce rozkladně na dosa-
vadní produkční formy v zemědělství i v průmyslu, nutíc je přizpůsobovati se změněným poměrům odbytovým (desorganisa-
ce řemesla, dřívější tíseň rolnictva). Odloučení tržby od hmotné vý-
roby, neustálá snaha po zisku, posuzování všech poměrů jen jako
momentů příznivě či nepříznivě na ceny zboží působících ohro-
žuje na konec druhdy přísně morální počínání (Kaizl). Míru-
milovnost zvrací se ve zbabělost, kosmopolitism v nevlastenectví,
přísný ekonomismus v mamonářství, náboženská tolerance ve
lhostejnost ke všem vyšším zájmům.

V počátcích obchodu a i po dlouhé doby pozdější pravidelné
dlouhé cestování a občasně nahromadování kupectva v určitých
střediscích podlamuje rodinný život a vede k laxnosti mravní,
veliké riziko, spojené s tržbou pro malou právní bezpečnost
i špatné komunikace, budí hazardnost, nesolidnost i náklonnost
k podvodu.

Tím vysvětlují se dva jevy. Jednak, že doby přísného mrav-
ního nazírání pohlížejí s jakýmsi mravním opovržením nebo
alespoň s nedůvěrou na tržbu i na ty, kdož ji provozují, a že
proto naopak nebývají to právě nejkalejší živly, které se k tržbě
obracejí, jednak že u mnoha národů největší rozkvět tržby,
bohatství i společenské vážnosti kupectva spadá v dobu, kdy

morální a jinaký život národa již poklesl nebo aspoň ochabuje (Roscher-Kaizl).

§ 3. Druhy a tvary tržby.

Rozlišuje se:

1. dle blízkosti ke konsumentovi: velko-tržba (en gros), která prodává jen zase tržebníkům a tedy ve větších kvantitách,

a malo-tržba (en détail), která prodává přímo spotřebitelům nebo bezprostředním výrobcům potřebné jim potraviny, suroviny či pomocné látky nebo nástroje. Rozdíl tento nedotýká se nikterak rozsahu závodů: i malo-tržba může být provozována ve velkém rozsahu (na př. veliké »bazary« a »obchodní domy« s obrovským souhrnem ročních drobných obrátů, nebo krámy klenotnické se značnou výškou jednotlivých prodejů). Nepoměrný vzrůst malo-tržby patří k účinkům novodobé velko-výroby, kdežto s malou výrobou vždy býval spojen vlastní prodej. O soutěži lze mluvit nikoli mezi velkou a malou tržbou ve vlastním smyslu, nýbrž mezi drobnými a velkými podniky malo-tržebnými, pokud tyto rozmanitostí nahromaděného zboží a hojnějším výběrem kvalitním odluzují menším podnikům zákaznictvo (soutěž malo-tržebních velkopodniků oproti menším obchodníkům bývala ostatně silně přeceňována).

2. Dle geografického obvodu, na něž se tržba vztahuje:

tržba vnitřní (domácí), kde prodavač i kupující nalézají se v téměř území státním,

a vnější, zahraniční, kde jeden kontrahent (kupující či prodavač) je v cizině, a kde tedy zboží přechází přes hranice státu, a zde opět tržba dovozná, je-li v cizině prodavač, a vývozná, je-li v cizině kupující. Jestliže tuzemský obchodník prostředkuje mezi dvěma cizinami, t. j. v cizině kupuje, aby dovezené nebo i jen koupené zboží zase do jiné ciziny prodal, mluvíme o tržbě průvozné (transitní) nebo prostředkovatelské (na př. Holandsko kupuje v Brasílii kávu a prodává ji do rozličných evropských států).

S tím souvisí další rozdělení tržby na:

3. aktivní a pasivní dle toho, obstarávají-li vývoz či dovoz pro tuzemsko nebo pro cizinu obchodní podniky domácí